

6. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – К.: Радянська школа, 1972.
7. Ушинский К.Д. Изб. педсочинения. Т.1. – М.: 1959. – С. 287.

УДК 372.36

Н.І. Скрипник

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті автор висвітлює проблему реформування дошкільної освіти. Аргументує необхідність виховання толерантності як одного із важливих аспектів становлення особистості в рамках гуманізації освіти. Розкрито компоненти сформованості толерантних якостей особистості. Відповідно вимог Базової Програми розвитку дитини дошкільного віку “Я і світ” представлено зміст роботи по формуванню толерантності у дітей старшого дошкільного віку.

The article is devoted to the problem of pre-school reformation. It proves tolerance upbringing necessity as one of important parts of person’s development due to the principals of humanism. The article contains the components of developed personal features according to the demands of Basic Programme of pre-school child development “Me and the world” the author depict the content of pre-school child tolerance formation activities.

Постановка проблеми. Початок ХХІ сторіччя характеризується глобалізацією всіх процесів у сучасному суспільстві. Це у свою чергу передбачає адаптацію людини до співіснування різних культур, народностей, поглядів, релігій і ставить завдання виховати людину здатну до мирного співіснування у цьому світі. Відповідно посилюється увага до реформування освітньої політики України в цілому і дошкільної зокрема. Пов’язано це перш за все необхідністю гуманізації та демократизації освітніх процесів у дошкільній, модернізації навчально-виховного процесу у дошкільних закладах з метою створення оптимальних умов для гармонійного розвитку особистості. Процес оновлення, відповідно до Закону України “Про дошкільну освіту”, розпочався із затвердженням Базового компоненту дошкільної освіти та розробкою Базової програми розвитку дитини дошкільного віку “Я і світ”, підготовленої авторським колективом науково-педагогічних працівників під керівництвом доктора психологічних наук, професора О.Л. Кононко.

Базова Програма – це певний стандарт, який відповідає сучасним світовим тенденціям і “реалізує ідею дитиноцентризму, орієнтує педагога на визнання пріоритету розвитку дошкільника як особистості, зокрема його соціально-моральної складової як основної. Разом з тим це не применшує ролі дорослого, не нівелює значення ефективно організованого навчально-виховного процесу. Пропонується змістити акценти з дорослого як організатора педагогічного процесу на дитину як об’єкт основної турботи, на її життєдіяльність” [4: 4].

Нашу увагу привернула соціально-моральна та емоційно-ціннісна складові Програми, які оновлені у світлі світових тенденцій і потребують ретельного вивчення науковцями та педагогами-практиками. Розкривається такий важливий аспект як соціальна зрілість дошкільника, яка включає:

- уміння спілкуватися з дорослими та однолітками, налагоджувати спільну взаємодію, домовлятися, узгоджувати свої дії з партнерами, мобілізуватися на додання труднощів, виявляти відповідальність, виробляти самооцінні судження, поважати себе та інших;
- формування емоційної зрілості, яка виявляється у певній емоційній стабільності дитини, її здатності адекватно реагувати на ситуації та події, орієнтуватися в настроях та станах людей, що навколо, брати їх до уваги, контролювати свою емоційну поведінку, утримуватися від імпульсивних проявів.

Означені вміння та якості характерні для толерантної особистості, тобто терпимої стосовно людей, які відрізняються своїми переконаннями і звичками, поведінкою, ідеями і т.п. Наскільки це важливо для мирного співіснування у сучасному суспільстві відомо всім. Адже постійні прояви насильства, приниження, порушення прав і свобод дитини, переживання і пригашення негативних почуттів, морального дискомфорту, нерозуміння з боку дорослих і однолітків відображаються на моральному становленню дитини, зменшують її чутливість, а інколи і руйнують її. Недаремно світова спільнота означила толерантність базовим принципом моралі, яка веде до формування більш складних моральних утворень, таких як милосердя та співчуття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Усе більше учених і педагогів схилиються до думки, що цю моральну якість потрібно виховувати у дітей з раннього віку. Адже час дошкільного дитинства є найоптимальнішим для закладання базових основ майбутньої високоморальної особистості.

Проблема виховання соціально-моральної особистості дошкільників сучасними науковцями розглядалася переважно у таких аспектах: морально-духовний розвиток особистості (І.Д. Бех, О.В. Сухомлинська, Н.Є. Химич), особливості становлення у дошкільному віці ціннісного ставлення до однолітків, виховання людяності (Т.І. Поніманська, Ю.О. Приходько); вплив соціальних емоцій на взаємодію дітей дошкільного віку (О.В. Запорожець, В.К. Котирло, Л.Н. Прокопенко, Л.П. Стрелкова); специфіка прояву гуманних взаємин дошкільників у спільній діяльності (Л.В. Артемова, В.К. Котило, А.М. Гончаренко, Т.С. Фасолько).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Разом із тим, недослідженим аспектом моральної особистості є виховання толерантності у дітей дошкільного віку, як одного із важливих базових характеристик сучасної соціально-моральної особистості.

Актуальність проблеми виховання толерантності у дошкільників є досить природною. Адже саме на цьому етапі життєвого шляху дитина потрапляє у колектив (однолітків, дорослих), де зав'язуються взаємостосунки з представниками різних мікросоціумів, із різними традиціями, поглядами, життєвим досвідом і у той же час із несформованими комунікативними здібностями. Як зазначає Поніманська Т.І., важливо, щоб дошкільники зрозуміли: взаємини людей – велика цінність, їх треба підтримувати та збагачувати. Слід учити розуміти стан іншої людини, поважати її почуття, рахуватися з її інтересами [5: 3]. Недослідженим аспектом взаємин дітей дошкільного віку є формування толерантних стосунків, які на сьогодні особливо важливі.

Мета статті: визначення компонентів сформованості основ толерантності; характеристика основних завдань та змісту роботи з дітьми старшого дошкільного віку відповідно визначених компонентів з даної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як було зазначено раніше, Базова Програма дошкільного виховання в Україні передбачає широкі можливості для забезпечення гуманізації навчально-виховного процесу і створення толерантного середовища у дошкільних закладах.

Створення такого середовища може здійснюватися лише на основі гуманістичних форм та методів виховання. Вони знаходять своє втілення в гуманістично-особистісному підході до виховання та навчання дітей. Загальні принципи такого підходу містяться у взаємній довірі і повазі між всіма учасниками педагогічного процесу, коли педагог в усіх справах разом з вихованцями, а спілкування стає необхідне, цікаве всім; коли навчальні цілі і завдання переходять на другий план, а їх місце займає моральний і душевний стан дитини, її інтереси та проблеми; коли дитина займає активну і творчу позицію у педагогічному процесі.

Це складає природний емоційний фон толерантним проявам та почуттям, сприяє розкриттю особистості, вихованню позитивних моральних якостей.

Основними аспектами формування толерантності О.Грива вважає:

1. Формування самосвідомості – через освіту і виховання; використання конкретних методів і прийомів. Мета: формування толерантної самосвідомості, ціннісних установок на толерантне спілкування, інших позитивних соціальних установок.

2. Виховання почуттів – за допомогою механізмів співпереживання, співчуття. Мета: створення емоційної готовності до толерантного існування.

3. Формування поведінкових моделей. Мета: формування навичок толерантної поведінки, звичок [3: 7].

Ураховуючи ці аспекти, ми виділили три основних компонента сформованості толерантної особистості: когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий.

Адже у старшому дошкільному віці відбувається не тільки загальне і характерне для цього віку накопичення певних знань про моральні поняття, але й диференціація їх у створених певних соціально-педагогічних умовах та закріплення у практичній діяльності.

Відповідно цих компонентів нами були розроблені ряд педагогічних засобів та рекомендацій для оптимального формування основ толерантності у дітей дошкільного віку. Отже, розглянемо їх зміст.

I. Когнітивний компонент.

1. Знайомити дітей із різними моральними характеристиками та якостями людини в у тому числі з поняттям терпимість. Для цього нами була запропонована гра “Барвисте намисто”. На кожному занятті, коли діти знайомляться із новою моральною якістю, вони нанизують на стрічку кольоровий кружечок (на ньому схематично зображене обличчя, яке передає відповідне почуття і розфарбоване тим кольором, яким визначають самі діти). Із часом діти збирають “кольорову гірлянду із моральними якостями”, серед яких є характерні і для толерантної особистості. Діти визначають ті, які їм найбільше подобаються, які хотіли б мати самі, пояснюють чому. Таким чином, діти засвоюють характеристику моральних якостей людини.

2. Вчити дітей усвідомлювати і давати характеристику моральним вчинкам. Найдоцільніше для цього використовувати літературні твори та твори мистецтва, під час обговорення яких дитину вчать співчувати героям казок, віршів, оповідань, музичних творів, застосовуючи прийом емпатії.

3. Дати знання про навколишній світ за темами: “Особистість”, “Я сам”, “Сім’я”, “Суспільство”, “Традиції”, “Національність”, “Релігія”, “Культура”, “Стать”. Найкращі засоби тут, на нашу думку, бесіди, читання літературних і народних творів, екскурсії, спостереження.

4. Дати поняття про різноманітність, багатонаціональність людського суспільства. Навчити дітей розуміти, поважати та сприймати культуру і традиції свого та інших народів, що живуть як на території нашої країни, так і за її межами. Знайомити з характерними елементами різних культур (мова, народна творчість, декоративно-прикладне мистецтво, народні ігри і т.п.). Важливо пояснити дитині, що це навіть цікаво і прекрасно пізнавати інших людей.

5. Формувати у дитини усвідомлення самого себе, як особистості, яка має свою гідність, права і обов’язки. Пояснити, що кожна людина відрізняється від інших зовнішністю, можливостями, уміннями, але у той же час, схожа на інших людей і має, так як і всі, певні недоліки і проблеми. Звичайно ж, все це можна пояснити дитині на прикладах із життя групи, аналізуючи різні ситуації.

II. Емоційно-ціннісний компонент.

1. Прищеплювати базові соціальні навички: уміння вислухати інших, підтримувати розмову, навіть коли це не цікаво, тактовно, без образ критикувати чи хвалити інших.

2. Учити дітей виражати дружні почуття різними способами: усмішка, спокійна мова, лагідний погляд, відповідні жести та міміка. Паралельно познайомити дітей і з проявом зовнішніх ознак образи, агресії, неприступності та методами уникнення негативних емоцій.

3. Учити проявляти симпатію, співчуття інтерес та уважність один до одного. Наприклад, дидактична гра “Скульптор” – дітям пропонується скласти із позитивних

характеристик образ товариша, розповісти про його особливості характеру, смаки, уподобання, звички.

4. Учити дітей керувати своїм емоційним станом, що є найважливішою умовою дружніх толерантних стосунків з оточуючими. Формувати ці уміння найкраще у процесі колективної активної взаємодії: під час праці, музичної і художньої творчості та фізичних занять. Оскільки ці види діяльності найбільше викликають прояв бурхливих почуттів, у дітей виникає бажання виразити їх, поділитися з іншими.

III. Поведінковий компонент.

Залучати дітей до побудови моделі толерантної поведінки під час вирішення проблемних ситуацій (як штучно створених так і тих, що виникають між дітьми та дорослими у ході взаємодії). Дітей спонукають замислювати і приймати адекватні рішення: що робити із забіякою, ябедою? Як реагувати на образу? Що робити, коли хтось дражниться? Одночасно необхідно формувати навички доброзичливої критики вчинків, а не самої людини. Крім того, важливо вчити не критикувати вибір дитини тієї чи іншої позиції. Адже обрана позиція може відповідати позитивній нормі, але й може бути хибною. Якщо виявляється останній варіант, педагогу необхідно створити умови, за яких дошкільник самостійно приходив би до правильного вибору. Це буде запорукою терпимого сприйняття дитини інших позицій і думок у майбутньому.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Отже, одним із важливих аспектів виконання соціально-моральної та емоційно-ціннісної складових Базової Програми розвитку дитини дошкільного віку "Я і світ" є створення толерантного середовища. Досліджуючи дану проблему, нами були визначені компоненти і відповідно них розроблені завдання та рекомендації для оптимального формування основ толерантності у дітей старшого дошкільного віку.

У подальших дослідженнях ми плануємо перевірити оптимальність та результативність даних рекомендацій у групах, де проводилось попереднє анкетування та обстеження особливостей взаємостосунків дошкільників, які співвідносяться з толерантною особистістю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воспитание гуманных чувств у детей / Под ред. Л.Н. Прокопенко, В.К. Котырло. – К.: Рад.школа, 1987. – 174 с.
2. Гончаренко А.М. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників: Дис. ... канд. пед. н.: 13.00.08 – К., 2003. – Р. 2. – С. 63.
3. Грива О. Виховання толерантності в дітей та молоді // Психолог. – 2005. – № 21-22. – С. 3-11.
4. Кононко О. Про Базову програму розвитку дошкільника "Я у Світі" // Дошкільне виховання. – 2008. – №1. – С. 3-7.
5. Поніманська Т.І. Виховання людяності: технологічний аспект // Дошкільне виховання. – 2008. – №4. – С. 3.

УДК 37.013

О.С. Соколовська

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розкриваються і узагальнюються погляди педагогів на проблему екологічного виховання старших дошкільників і організацію ігрової діяльності з екологічним змістом.